

К. Олійник,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи
і соціальної педагогіки
Хмельницького національного університету

УДК 378.091:364-43]:[81'271:793.7

РОЛЬ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У ФОРМУВАННІ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті зосереджена увага на необхідності розвитку риторичної культури у майбутніх соціальних працівників. Вважаємо, що дидактичні ігри володіють значним потенціалом у формуванні риторичної культури у майбутніх соціальних працівників. У дослідженні дидактичну гру визначимо як практичну, творчу, командну вправу, що спрямована на пошук та формування оптимальних рішень щодо розв'язання комунікативних завдань. Проаналізовано основні аспекти, принципи використання дидактичної гри та представлено конкретні приклади.

Ключові слова: риторична культура, майбутні соціальні працівники, дидактичні ігри, принципи, вимоги.

The article focuses on the need to develop a rhetorical culture of future social workers. We believe that didactic games have considerable potential in the formation of the rhetorical culture of future social workers. In the study didactic game will be defined as a practical, creative, team exercise aimed at finding and forming optimal solutions for solving communicative tasks. The basic aspects, principles of using didactic game are analyzed and specific examples are presented.

Keywords: rhetorical culture, future social workers, didactic games, principles, requirements.

Організація освітнього процесу у закладах вищої освіти, які готують фахівців для роботи в соціальній сфері повинна бути спрямована на підготовку конкурентоспроможних працівників, які на високому рівні володіють майбутньою професією. Майбутнім соціальним працівникам у своїй професійній кар'єрі необхідно активно працювати над удосконаленням комунікативної компетентності, а тому вони мають уміти системно здійснювати свій особистісний та професійний саморозвиток у сфері риторичної культури. Науковці (І. Зязюн, А. Капська, М. Лазарев, Л. Мацько, М. Пилинський, Г. Сагач, Н. Тарасевич) одностайні у тому, що нині вкрай важливо вести активний пошук нових психолого-педагогічних шляхів, які здатні допомогти майбутньому фахівцеві спроектувати власне майбутнє в професійній сфері через уміння ефективно спілкуватися.

Вважаємо, що риторична культура посідає провідне місце серед складових комунікативної компетентності майбутніх фахівців, які працюватимуть у системі «людина – людина». У контексті наведених вище аргументів, відзначимо, що оновлена парадигма вищої освіти дозволяє наголосити на тому, що риторична культура

виступає вагомим чинником професіоналізму майбутніх соціальних працівників з огляду на європейські стандарти у підготовці фахівців для роботи в соціальній сфері.

Термін «риторика» походить від грецького слова, що у дослівному перекладі означає «красномовство» як «мистецтво говорити» [1]. Для соціальних працівників особливо вагому роль відіграє красномовство, адже ці фахівці на основі міжособистісного спілкування забезпечують консолідацію усіх сил та можливостей суспільства стосовно конкретного клієнта та розвивають при цьому активність самого клієнта. Вся енергія соціальних працівників спрямована на те, щоб надихнути своїх клієнтів, допомогти їм у складних життєвих ситуаціях, встановити гуманні, доброзичливі стосунки, при потребі переконати чи навпаки зупинити від необдуманого вчинку. Саме тому до професійно важливих рис майбутнього соціального працівника відносимо риторичну культуру, що охоплює здатність переконливо висловлювати свої думки й доводити до відома інших свою позицію, при цьому уміло поєднувати у мисленні образне та логічне.

На основі аналізу наукових публікацій Є. Зарецької [2], О. Корніяки [3], Л. Мацько [4] та Г. Сагач [5] можемо констатувати, що головними результатами риторичної культури у майбутніх соціальних працівників вважаються сформовані уміння. До переліку цих умінь віднесені такі уміння, як:

- будувати розгорнутий монолог з конкретної фахової проблематики;
- підтримувати ефективну конструктивну бесіду з клієнтами та колегами;
- опанування полемічним мистецтвом, культурою конструктивного діалогу та полілогу (диспут, полеміка, дискусія);
- дотримуватися етики оратора;
- виробити та дотримуватися власного ораторського стилю;
- ефективно використовувати у публічних виступах здобутки красномовства.

Наголосимо на тому, що формування риторичної культури неможливе поза процесом мовлення. саме тому соціальний працівник має під час навчання навчитися не просто чітко висловлювати свою позицію, а оволодіти максимальним для кожного рівнем риторичної культури. Як показує наш власний професійний досвід, для формування у майбутніх соціальних працівників риторичної культури вагому роль посідають дидактичні ігри. Саме дидактичні ігри мають вагомий вплив на змістовність, якість, переконливість та виразність мовлення, а також на ефективну взаємодію під час спілкування.

У дослідженні дидактичну гру визначимо як практичну, творчу, командну вправу, що спрямована на пошук та формування оптимальних рішень щодо розв'язання комунікативних завдань. Метою дидактичної гри є формування практичних умінь і навичок, які дозволяють майбутнім соціальним працівникам вдосконалити риторичну культуру. У методичному контексті до дидактичних ігор науковці [5; 6] відносять: 1) складні за сюжетом, структурою, кількістю й характером ролей ігри; 2) тривалі у часі; 3) невеликі, елементарні практичні завдання, виконання яких передбачає колективну творчість.

Досить точно, на наш погляд, П. Щербань [6] визначив характерні ознаки дидактичної гри. Так, дослідник наголошує на таких ознаках, як:

- наявність спільної мети учасників гри;
- проблемне моделювання ситуацій навчального характеру та прийняття оптимальних рішень;
- розподіл ролей між учасниками гри;
- активна взаємодія учасників гри, які виконують ті чи інші ролі;
- різноманітність рольового спектру та цілей при виробленні рішення;
- колективне вироблення рішень, що може бути багато альтернативним;
- розробка системи індивідуального чи групового оцінювання діяльності усіх учасників гри.

Організуючи дидактичні ігри для майбутніх соціальних працівників з метою розвитку у них риторичної культури, ми брали до уваги наступні аспекти:

- включеність всіх учасників у гру та ступінь налагодження внутрішньо групового спілкування;
- максимальна мовленнєва активність учасників;
- прояв чіткого взаємозв'язку індивідуальної та колективної мовленнєвої діяльності під час гри;
- різноманітність форм мовленнєвої діяльності в межах однієї гри.

На основі аналізу науково-методичної літератури [2; 3; 4; 6], було визначено принципи використання дидактичної гри в освітньому процесі, що спрямований на професійну підготовку майбутніх соціальних працівників. Насамперед відзначимо, що доцільність дидактичної гри має бути методично обґрунтованою, тобто «гра заради гри» лише зашкодить освітньому процесу. Наголосимо ще на одному аспекті – виховний результат гри, що пропонується студентам, має бути адекватним тим затратам часу, що витрачено на її організацію і проведення. викладач має враховувати і той факт, що для того, щоб мати максимальний позитивний ефект, дидактична гра має максимально відповідати інтелектуальному розвитку студентів, у іншому випадку гра буде незмістовною, нецікавою, а виховний ефект не буде досягнуто. Ще одна вимога, якої ми дотримувалися – це те, що гра має носити практичне спрямування – тобто має бути максимально спрямованою на майбутню професійну діяльну соціального працівника та реалізацію ним своїх прямих професійних обов'язків.

У своїй практичній діяльності ми виходили з тих міркувань, що усі методичні рекомендації до проведення дидактичної гри доцільно розробити наперед і обов'язково завчасно роздати студентам для ознайомлення у друкованому чи електронному варіанті. Як доводить практика, лише за умови вагомої змістово-процесуальної підготовки, яка, головним чином, спрямована на створення позитивної емоційної атмосфери та зняття психологічних бар'єрів (невпевненість, ніяковість, нерішучість, скутість) дидактична гра може бути цікавою та корисною.

Наведемо конкретний приклад дидактичних ігор, які ми використовували під час формування у майбутніх соціальних працівників риторичної культури. так, позитивним ефектом володіють такі ігри, як:

- «Словесний волейбол» (студент з м'ячем називає слово-іменник і одразу кидає своєму колезі, який стоїть у колі, м'яч; він уже має назвати дієслово, яке максимально відповідає даному іменнику, далі він знову називає іменник та кидає м'яч наступному гравцю);

- «Ланцюг асоціацій» (студентів доцільно розділити на трійки, перший у трійці студент має назвати будь-яке слово, другий називає – слово, яке асоціюється з ним, завдання третього – назвати асоціацію до другого слова, гра продовжується по колу; через кожні 6-9 слів гравець має повторити усі слова у тій послідовності, в якій вони були названі);

- «Глумачний словник» (студенти діляться на команди та готують для супротивників список слів, яким треба дати визначення; викладач має наголосити, що словниками чи інтерн пошуковими сайтами користуватися для пошуку трактування слів не можна, однак слова мають бути достатньо складними, але не спеціальними термінами; гра проводиться без попередньої підготовки та розвиває логічне мислення та словниковий запас студентів);

- «Коментатор» (кожен студент готує добірку соціальних новин в Україні та світі за останній тиждень, або представляє декілька цікавих афоризмів і формулює запитання таким чином: «Прокоментуйте дії уряду щодо...», «Як ви гадаєте, чому...», «Прокоментуйте, чому «керувати однією людиною іноді важче, ніж цілим народом»? «Чи погоджуєтесь ви, що лише «навчившись підкорятися, навчись керувати»? По черзі кожен зі студентів виступає у ролі коментатора).

На завершення слід наголосити на тому, що у методичному контексті кожна гра має бути детально проаналізована як викладачем, так і самими студентами (усно або письмово). Тобто, дотримуючись висвітлених вище аспектів, принципів та реалізовуючи поставлені цілі, організація та проведення дидактичних ігор з метою формування риторичної культури у майбутніх соціальних працівників, буде ефективним та сприятиме досягненню мети.

Таким чином, у підсумку наголосимо на тому, що комунікативна компетентність у цілому та риторична культура, зокрема посідають вагомую роль у професійній діяльності соціального працівника. Беручи до уваги цей аспект ще під час навчання у ЗВО майбутнього фахівця, що надаватиме соціальні послуги, потрібно готувати до результативної комунікативної діяльності, цілеспрямовано формуючи у нього риторичну культуру. З метою ефективного формування риторичної культури доцільно використовувати дидактичні ігри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Введенская Л. А. Культура и искусство речи. Современная риторика. К. : Феникс, 1995. 280 с.
2. Зарецкая Е. М. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации. М. : Высшая школа, 1998. 297 с.
3. Корніяка О. М. Педагогічна діяльність і культура педагогічного спілкування. Практична психологія і соціальна робота. 2003. №1. С. 38–43.

4. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: Навчальний посібник. К. : Вища школа, 2003. 311 с.
5. Сагач Г.М. Похвальне красномовство: Практичний посібник для вчителів, студентів серед. та вищих навчальних закладів. К. : ІЗМН, 1996. 156 с.
6. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: Навч. посіб. К. : Вища школа, 2004. 207 с.

К. Петровська,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти
Бердянського державного педагогічного університету

УДК 378.091.313:364-43]:005.336.2

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПРОЕКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ НАДАВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито питання формування проектної компетентності майбутніх надавачів соціальних послуг (соціальних працівників, соціальних педагогів, практичних психологів та ін.). В результаті наукової літератури з'ясовано, що сучасний фахівець має бути не лише професійно підготовленим до майбутньої діяльності, але і уміти самостійно орієнтуватися в потоці передових технологій, творчо підходити до вирішення професійних завдань. Визначено особливості формування проектної культури майбутніх надавачів соціальних послуг під час їх професійної підготовки; сутність та значення проектної діяльності, проектної культури, проектної компетентності; з'ясовано, в яких сферах проявляється проектна компетентність фахівця соціальної сфери. Зроблено висновки про те, що проблема формування проектної компетентності на сьогодні стає актуальною для соціальної сфери, оскільки вона відповідає потребам формування нової якості сучасної людини та розвитку творчої діяльності суб'єктів процесу соціального захисту населення.

Ключові слова: фахівець соціальної сфери; компетенція; компетентність; проектна культура; формування; підготовка.

The question of forming of project competence of future representatives of social services is exposed in the article (social workers, social teachers, practical psychologists, etc). It is found out as a result of analysis of scientific literature, that a modern specialist of social sphere must be not only professionally trained to future activity but also be able to orientate independently in the stream of up-to-date technologies, decide creatively professional tasks.

It is defined that project competence is indissolubly related to project culture, project activity and planning process, shows up in the awareness of sense and meaningfulness of project activity, in having special knowledge, abilities and skills, in grounded choice and optimisation of project decisions in the case of their diversity, in possibility to apply these knowledge and abilities in a concrete professional sphere.

It is disclosed the meaning and features of forming of project culture of future representatives of social services during their professional training, the essence and value of project activity, project